

Regionálna a vzdelávacia politika a ich vplyv na regionálne disparity na Slovensku

Júlia Petrovičová¹

¹ Inštitút politológie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove; Ul. 17.novembra 1, 080 78 Prešov; julia.petrovicova@gmail.com

Grant: MMK

Název grantu: MMK2019

Oborové zamčrení: AD – Politologie a politiké vedy

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Cieľom príspevku bola analýza toho, akým spôsobom ovplyvňuje aplikácia nástrojov regionálnej a vzdelávacej politiky (konkrétne čerpanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov) rozvoj kvality vzdelávania (a to vo všetkých kontextoch) a tiež do akej miery je tým ovplyvňovaná eliminácia regionálnych disparít na Slovensku. Metódou komparácie jednotlivých programových a analytických dokumentov z oblasti štrukturálnych fondov, ale tiež použitím vlastných skúseností autorky nadobudnutých v rámci výkonu vládneho auditu finančných prostriedkov európskych štrukturálnych fondov sme dospeli k záveru, že regionálna politika v súčasnosti nedokáže účinne eliminovať existujúce regionálne disparity z dôvodu neexistencie vhodnej stratégie a participácie všetkých relevantných subjektov. Vzdelávacia politika taktiež neprispieva k rozvoju regiónov, nakoľko nástroje, ktoré má k dispozícii (štrukturálne fondy) nevyužíva v takej miere, aby sme mohli hovoriť o zvyšovaní kvality vzdelávania.

Kľúčová slova regionálna politika, vzdelávacia politika, štrukturálne fondy, regionálne disparity, rozvoj, kvalita vzdelávania

1. ÚVOD

O pozitívnej korelácii medzi vzdelanostnou úrovňou ľudského kapitálu a ekonomickým rastom niet pochýb. Novovytvorený vedný odbor, ktorým je ekonómia vzdelávania poskytuje dostatočne veľkú teoretickú základňu podporenú empirickými štúdiami, a to na mikroekonomickej i makroekonomickej úrovni.

Vychádzajúc z názoru, že otázka vhodnosti výberu a dostatočnosti implementácie nástrojov uplatňovaných jednotlivými parciálnymi politikami, a to predovšetkým regionálnou a vzdelávacou politikou je kľúčovou, nakoľko odráža ich vplyv na rozvoju konkrétneho územia, bude pozornosť zameraná predovšetkým na finančné nástroje, ktorými sú prostriedky poskytované Európskou úniou.

Slovenská republika dlhodobo bojuje jednak s problémom nízkej miery čerpania prostriedkov poskytnutých Európskou úniou, ako aj s problémom, ktorým sú neustále prehlbujúce sa regionálne disparity.

V príspevku sa budeme venovať aktuálnemu stavu využívania možnosti využívania štrukturálnych fondov, nástrojov regionálnej a vzdelávacej politiky ako predpokladom budúceho vývoja aplikácie finančných nástrojov na podporu rozvoja územia Slovenskej republiky.

2. REGIONÁLNA A VZDELÁVACIA POLITIKA

Rozdielne historické, sociálno-ekonomické, geografické a spoločenské podmienky jednotlivých regiónov vytvárajúce regionálne disparity vedú k potrebe riadiť proces ekonomického rozvoja na úrovni regiónov. K ovplyvňovaniu hospodárskych procesov v územných častiach štátu prostredníctvom verejného sektora dochádza prostredníctvom regionálnej politiky, ktorá je ako uvádza Buček, Rehák a Tvrdoň (2010) integrálnou súčasťou hospodárskej politiky štátu a realizuje sa v úzkej súčinnosti s odvetvovými politikami, štrukturálnou a urbanistickou politikou.

Potreba uplatňovania regionálnej politiky podľa Maiera a Tödlinga (1998) vyplýva z existencie nevyužitých kapacít resp. disponibilného potenciálu zaostávajúcich regiónov, ktorý je možné mobilizovať prostredníctvom verejných investícií a tiež zo sociálnych a ekologických dôvodov. Regionálna politika predstavuje cieľavedomé pôsobenie štátnej správy a samosprávy (na centrálnej, regionálnej a miestnej úrovni) na štruktúru a rozvoj regiónov a na zmeny v podmienkach a štruktúre priestorového usporiadania národného hospodárstva (Samson a kol., 2001).

Úlohou, resp. predmetom regionálnej politiky je zvýšenie konkurencieschopnosti regiónu. Konkurencieschopnosť regiónu vytvárajú prvky pôsobiace vnútri regiónu (ľudia, firmy, orgány verejnej správy, infraštruktúra, kultúrne dedičstvo, univerzity a celý rad ďalších prvkov občianskej vybavenosti) a vonkajšie faktory (dopady hospodárskej politiky štátu, potenciálni zahraniční investori, príležitosti regiónu na aktivizáciu potenciálu), ktoré sú spravidla jedinečné a ťažko napodobiteľné, sú konkurenčnými charakteristikami regiónu. Pod konkurencieschopnosťou regiónu teda chápeme schopnosť regiónu využiť konkurenčné výhody, ktoré sú jadrom (vnútorných alebo vonkajších) týchto charakteristických prvkov (Nevima, 2014). Maier a Čtyroký (2000) uvádzajú 3 nástroje, ktoré v súčasnosti využíva regionálna politika za účelom zvýšenia konkurencieschopnosti regiónu. Je to: priama stimulácia súkromných investorov, investície do infraštruktúry a investície do ľudských zdrojov.

Usmerňovanie verejných a súkromných investícií do periférnych regiónov má však z ekonomického pohľadu zmysel iba vo fázach dlhodobého hospodárskeho rozvoja. Predpokladom rozvoja Východoslovenského makroregiónu z pohľadu ekonóma sledujúceho primárne zvýšenie efektívnosti je čakať na obdobie, v ktorom štát strategicky dosiahne posilnenie jadrových aglomerácií. Jednoducho, verejné investície do marginálnych regiónov v súčasnosti nie sú efektívne, a to napriek tomu, že regionálna politika

väčšiny štátov (i Slovenska) je orientovaná na zmiernenie ekonomických a sociálnych problémov zaostávajúcich či štrukturálne postihnutých regiónov.

V dôsledku transformácie ekonomiky z centrálne plánovanej na trhovú a zmeny politickej orientácie zo ZSSR na Európsku úniu došlo po roku 1990, ako uvádza Výrostová (2010) k poklesu výroby, zániku mnohých podnikov neschopných adaptovať sa na novovzniknuté spoločensko-ekonomické podmienky, poklesu zamestnanosti, nárastu sociálnych a ekonomických disparít. Transformácia znamenala začiatok doteraz pretrvávajúceho procesu regionálnej diferenciacie.

Žalostne nevhodnú regionálnu politiku obdobia socializmu potláčajúcu existujúce medziregionálne rozdiely¹ na základe systému bilancovania dopytu a ponuky administratívno-byrokratickým spôsobom, direktívne cez centrálne národno-hospodárske plány (bližšie pozri Buček, 1998) nahradila po roku 1990 regionálna politika tzv. obdobia transformácie.

Táto sa sústreďuje iba na monitorovanie narastajúcich regionálnych disparít a vymedzenie problémových regiónov najmä na základe miery nezamestnanosti, výšky HDP na obyvateľa, štruktúry ekonomiky či najrôznejších demografických ukazovateľov. Viacerí autori (Výrostová, 2010; Buček, Rehák a Tvrdoň, 2010) upozornili na nedostatky regionálnej politiky obdobia transformácie, ktoré doposiaľ pretrvávajú a súvisia najmä s voľbou a implementáciou čo najvhodnejšej stratégie regionálneho rozvoja (ktorá by bola schopná zastaviť ekonomický pokles zaostávajúcich regiónov).

Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov definuje najmenej rozvinutý okres ako okres zapísaný v zozname najmenej rozvinutých okresov. Na základe zápisu do zoznamu sa takému okresu poskytuje zo zákona podpora. Prijímateľmi podpory sú objekty územnej spolupráce, právnické osoby a v súlade s akčným plánom môžu byť prijímateľmi aj fyzické osoby (podnikatelia). Podpora má umožniť koncentráciu nástrojov, opatrení a peňažných tokov na stimuláciu hospodárskeho, sociálneho rozvoja a zamestnanosti.

V zozname (bližšie pozri Tabuľka č.1) sa v súčasnosti nachádza 8 okresov Prešovského samosprávneho kraja a 7 okresov Košického samosprávneho kraja, ktoré boli zaradené do zoznamu v priebehu rokov 2015 až 2018.

Tabuľka č. 1: Zoznam najmenej rozvinutých okresov (stav k 3. štvrtroku 2019)

dátum zápisu do zoznamu	okres
31.12.2015	Kežmarok, Sabinov, Svidník, Trebišov, Sobrance, Vranov nad Topľou, Rožňava,
20.07.2017	Gelnica
20.10.2017	Bardejov, Medzilaborce
22.1.2018	Košice - okolie
25.4.2018	Levoča, Snina
19.10.2018	Stropkov, Michalovce

(zdroj: Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky)

¹ regionálne rozdiely definované ako rozdielnosti alebo nerovnosti znakov, javov, či procesov, ktoré možno jednoznačne priestorovo vymedziť (alokovať vo vymedzenej územnej štruktúre) a vyskytujú sa minimálne v

dvoch entitách tejto územnej štruktúry (Kutscherauer et al., 2010; Nevima, 2014).

Z tabuľky je zrejmé, že v každom roku sa zoznam najmenej rozvinutých okresov v regióne rozšíril, a to aj v situácii, že vyššie spomínaný zákon mal byť nástrojom na vyrovnanie disparít v rozvoji Slovenských okresov.

2.1 Implementácia nástrojov regionálnej politiky

V súčasnosti je každá odvetvová politika Slovenska (hospodárska, regionálna, sociálna, fiškálna, daňová, atď.) v rozhodujúcej miere ovplyvňovaná zvonku, predovšetkým požiadavkami Európskej únie. Realizácia regionálnej politiky na úrovni štátu je zabezpečovaná predovšetkým prostredníctvom nástrojov štrukturálnej a regionálnej politiky Európskej únie, ktorými sú štrukturálne fondy a Kohézny fond.

Paradoxne, zvyšovanie vzdelanostnej úrovne obyvateľstva (a to v akomkoľvek zmysle), ktoré je podľa odbornej verejnosti odpoveďou na riešenie problémov, akými sú nedostatočná konkurencieschopnosť, nezamestnanosť, nízka životná úroveň obyvateľov (chudoba) a pod. nie je predmetom regionálnej politiky. Ako uvádza Buček, Rehák a Tvrdoň (2010) regionálna politika sa v súčasnosti nerealizuje ako sociálna politika, ale orientuje sa na podporu technologických komplexov a vedeckých parkov a nadobúda charakter štrukturálnej politiky. Nemožno dokonca hovoriť ani o tom, že by medzi opatreniami realizovanými regionálnou politikou a sociálnou politikou (ktorej súčasťou je i vzdelávacia politika) existoval vzťah vzájomnej podmienenosti, či doplnkovosti.

Prostredníctvom regionálnej politiky je možné ovplyvniť oblasť vzdelávania výlučne prostredníctvom investícií do jeho infraštruktúry, to znamená do rekonštrukcie a modernizácie vzdelávacích zariadení. Podpora prostredníctvom jednotlivých opatrení ROP v programovacom období 2007 – 2014 bola prioritne smerovaná do inovačných a kohéznych pólov rastu, ktoré boli tvorené vybranými centrami osídlenia na území SR.

Existencia nízkej miery koordinácie medzi aktivitami podpory regionálneho rozvoja a eurofondmi, nedostatočnej miery integrácie regionálneho rozvoja a sektorových operačných programov v rámci eurofondov bola potvrdená v roku 2014 vykonanou analýzou rozvojového potenciálu regiónov a ich územných rozdielov. Navyše, podľa uvedenej analýzy systémovými slabými stránkami (pozn. autora: slabými stránkami regionálnej politiky) sú:

- legislatívne a vecne nedobudovaný systém na podporu regionálneho rozvoja
- nedostatočne rozpracovaná národná stratégia regionálneho rozvoja
- mnoho prípadov neaktuálnych plánovacích dokumentov na úrovni vyšších územných celkov a obcí
- nedostatočné využívanie partnerstva verejného a súkromného sektora v rámci podpory regionálneho a miestneho rozvoja

2.2 Implementácia nástrojov vzdelávacej politiky

Vzdelávacia politika sa realizuje najmä prostredníctvom nástrojov, ktoré má k dispozícii sociálna politika. Táto využíva predovšetkým Európsky sociálny fond a v programovacom období 2007 – 2013 investovala do vzdelávania cez Operačný program vzdelávania (OPV) a Operačný program výskum a vývoj (OPVaV). Samozrejme existuje predpoklad finančnej spolupráce štátu zo štátneho rozpočtu, avšak v pomere k zdrojom z rozpočtu Európskej únie tvoria tieto

pomerne zanedbateľnú časť. Finančná spoluúčasť subjektov verejnej správy na realizovaných projektoch predstavuje spravidla 5 % a výška príspevku zo štátneho rozpočtu 10 % oprávnených výdavkov (takže 85 % výdavkov bolo financovaných z rozpočtu EÚ).

V programovacom období 2014 – 2020 prebieha podpora oblasti vzdelávania predovšetkým prostredníctvom Operačného programu Ľudské zdroje (OPLZ), a to v rámci priority osi Vzdelávanie. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky plní úlohy sprostredkovateľského orgánu, pričom riadiacim orgánom je Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. Cieľom operačného programu je využitie finančných prostriedkov alokovaných pre prioritnú os na prepojenie vzdelávania s potrebami trhu práce a zvýšenie kvality a inkluzívnosti všetkých úrovní vzdelávacieho systému, najmä podpore pedagógov. Na prioritnú os bolo z Európskeho sociálneho fondu pre dané programovacie obdobie vyčlenených celkom 458 746 509 EUR. Podľa údajov z Výročnej monitorovacej správy OPLZ zo dňa 06.06.2019 k 31.12.2018 bolo z uvedenej alokovanej čiastky na národnej úrovni vyčerpaných len 5,04 % finančných prostriedkov.

Podpora oblasti zameranej na vytvorenie stabilného prostredia priaznivého pre inovácie a podporu zvýšenia efektívnosti a výkonnosti systému výskumu, vývoja a inovácií sa realizuje prostredníctvom Operačného programu Výskum a inovácie (OPVaI), v rámci ktorého je zahrnutá i podpora konkurencieschopnosti malých a stredných podnikov. Riadiacim orgánom je Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, pričom úlohy sprostredkovateľského orgánu plní Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky. Aktuálne bolo dokonca v dôsledku problematickej implementácie programu vykonávacím rozhodnutím komisie zo dňa 11.12.2019 realizované začlenenie operačného programu do Operačného programu Integrovaná infraštruktúra (OPII).

3. ZÁVER

Slovenská republika dlhodobo pociťuje neúspešnosť aplikácie jednotlivých nástrojov smerujúcich k eliminácii regionálnych disparít. Svojou intervenciou prostredníctvom priameho zvýhodňovania rôznymi spôsobmi vymedzených oblastí (zaostávajúcich regiónov) nedosahuje ich elimináciu.

Zámerom vlády je efektívne využitie prostriedkov z fondov na modernizáciu a rozvoj štátu a spoločnosti. Vláda Slovenskej republiky vo svojom programovom vyhlásení na roky 2012 – 2016 deklaruje, že jej zámerom bude okrem iného, v rámci možností navýšiť objem finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu na posilnenie školstva, vedy a výskumu s cieľom zvýšenia ich kvality a efektivity, podporiť diferenciáciu vysokého školstva podľa kvality a efektívnosti výsledkov vo vzdelávaní, vedeckom výskume a v prepojení na spoločensko-hospodárske potreby s väzbou na vytváranie vedecko-technologických parkov a inovatívnych výstupov. V súčasnosti prebieha proces nastavovania podmienok pre aplikáciu špecifických finančných nástrojov návratnej formy príspevkov a tzv. globálnych grantov, ktoré by mali v budúcom programovacom období o. i. predstavovať stimul pre súkromný a tretí sektor (mimovládne organizácie), aby účinnejšie vyrovnávali jestvujúce nerovnosti.

Otázkou však ostáva, akým spôsobom budú koordinované činnosti a nástroje jednotlivých partiálnych politík, nakoľko to vo veľkej miere ovplyvní dosiahnutie stanoveného cieľa, ktorým je zvýšenie kvality vzdelania.

Zdroje

1. AUREX spol. s r. o.: *Analýza rozvojového potenciálu regiónov SR a ich územných rozdielov s priemetom na tematickú koncentraciu EŠIF v Partnerskej dohode SR na roky 2014-2020* [online]. Partnerská dohoda: Úrad vlády Slovenskej republiky © 2015 [cit. 10.12.2019]. Dostupné na: https://www.partnerskadohoda.gov.sk/data/files/109_analyza-rozvojoveho-potencialu-regionov-sr-a-ich-uzemnych-rozdielov-s-priemetom-na-tematicku-koncentraciu-esif-v-partnerskej-dohode-sr-na-roky-2014-%E2%80%93-2020-aktualizacia%E2%80%9C.pdf
2. BUČEK, M. – REHÁK, Š. – TVRDOŇ, J. 2010. *Regionálna ekonomia a politika*. Bratislava: Iura Edition. 269 s. ISBN 978-80-8078-362-4
3. KUTSCHERAUER, A. et al. *Regionální disparity v územném rozvoji České republiky – jejich vznik, identifikace a eliminace*. [online]. Ostrava: Ekonomická fakulta, © AKC 2005 – 2018. Posledná zmena 25.9.2018 [cit. 10.12.2019]. Dostupné na: http://alkut.cz/edice_cd/cd10_regdis_monografie/pdf/region_disparity_monografie.pdf
4. MAIER, G. – TÖDTLING, F. 1998. *Regionálna a urbanistická ekonomika. Regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava: ELITA, 315 s. ISBN 80-8044-049-2
5. MAIER, K. – ČTYROKÝ, K. 2000. *Ekonomika územního rozvoje*. Praha: Grada Publishing, spol. s.r.o. 144 s. ISBN 80-7169-644-7
6. MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Výročná správa o vykonávaní cieľa Investovanie do rastu a zamestnanosti* [online]. Bratislava: Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky [cit. 10.12.2019]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/15215.pdf>
7. NEVIMA, J. 2014. *Konkurencieschopnost regionů Visegrádske čtyřky- teoretické a empirické přístupy k vymedzení, měření a hodnocení*. Praha: Professional Publishing. 184 s. ISBN 978-80-7431-144-4
8. SAMSON, Š. a kol. 2001. *Regionálna ekonomika*. Košice: Ekonomická fakulta TUKE, 2011. 234 s. ISBN 80-7099-716-8
9. ÚRAD PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. *Zoznam najmenej rozvinutých okresov* [online]. Bratislava: Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky [cit. 10.12.2019]. Dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zoznam-najmenej-rozvinutych-okresov.html?page_id=561733
10. *Vykonávacie rozhodnutie Komisie C (2019) 9078, ktorým sa mení vykonávacie rozhodnutie C (2014) 8045, ktorým sa schvaľujú určité prvky operačného programu „Integrovaná infraštruktúra“ na podporu z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a Kohézneho fondu v rámci cieľa Investovanie do rastu a zamestnanosti na Slovensku a ktorým sa zrušuje vykonávacie rozhodnutie C (2014) 8046, ktorým sa schvaľujú určité prvky operačného programu „Výskum a inovácie“ na podporu z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a Kohézneho fondu v rámci cieľa Investovanie do rastu a zamestnanosti na Slovensku*
11. VÝROSTOVÁ, E. 2010. *Regionálna ekonomika a rozvoj*. Bratislava: Iura Edition. 352 s. ISBN 978-80-8078-361-7
12. Zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov